

BEHEERPLAN VOOR HET BESCHERMDE STADSGEZICHT DAMME BIJLAGE 7. INVENTARISATIE VAN DE GRASLANDEN

DEC 2019

Arnout Zwaenepoel

BARON RUZETTELAAN 35
8310 BRUGGE
T +32 50 36 71 71
www.wvi.be

BEHEERPLAN VOOR HET BESCHERMDE STADSGEZICHT DAMME

Bijlage 3. Inventarisatie van de graslanden

Foto voorpagina: Dotterbloemgrasland stadswallen Damme. Foto Arnout Zwaenepoel, maart 2017.

Colofon:

Opdrachtgever: Stad Damme

Auteurs: Arnout Zwaenepoel

Kaartopmaak: Saskia David

Lay-out: Lena Vereecke

Begeleiding: Joachim Coens, Marc Dalle, Koert David, Hendrik De Corte, Stefan Decraemer, Ines Deschepper, Jan Hutsebaut, Piet Lozie, Robrecht Pillen, Kristof Schotsmans, Hannah Van Nieuwenhuyse, Chantal Van Rie, Tom Vermeersch & Cindy Voet

Wijze van citeren: Zwaenepoel, A. Beheerplan voor het beschermde stadsgezicht Damme. Bijlage 3. Inventarisatie van de graslanden. WVI, i.o.v. stad Damme, 22 p.

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	7
METHODEN	7
RESULTATEN	7
1 Interviews	7
2 Terreinbezoek	9
3 Vegetatieopnamen	12
OVERLEG MET NATUURPUNT	16
AANBEVELINGEN	17
LITERATUUR	19

Kaart 1. Percelen beheerd door Natuurpunt v.z.w.

Kaart 2. Grondgebruik vermeld in mondelinge gesprekken met oude Dammenaars.

Kaart 3. Ligging van kamgrasland , dottergrasland en orchideeëngrasland in het Beschermde Stadsgezicht Damme.

Kaart 4. Actueel beheer van grasland, akkers en wallen, anno 2017, volgens Natuurpunt Damme.

BIJLAGE 3
INVENTARISATIE GRASLANDEN

INLEIDING

De graslanden van het beschermde stadslandschap Damme werden voor het eerst beschreven door Danneels (1983). Omdat de klemtoon daar lag op de moerasvegetatie werden de graslanden eerder summier behandeld. Omdat het natuurbeheer in de graslanden toen nog beperkt was, werd er ook niet veel variatie beschreven. De meeste graslanden waren op dat moment sterk verarmde cultuurgraslanden die als de associatie *Poo-Lolietum* beschreven werden. De iets betere droge graslanden werden als Kamgrasweide (*Lolio-Cynosuretum*) aangeduid, maar ook dat waren sterk verarmde graslanden, waarin nauwelijks kruiden voorkwamen en zowat alleen Kamgras en Timoteegras de aanduiding Kamgrasland verrechtvaardigden. In de natte graslandsfeer werden nog geen Dotterbloemgraslanden beschreven. Wél waren er ruigtevegetaties van het Moerasspireaverbond (*Filipendulion*) aanwezig, die als verruigingsfasen van het Dotterverbond aangeduid werden.

METHODEN

De graslanden werden niet in detail bemonsterd voor dit beheerplan. In het algemeen werden voor de percelen in eigendom van of beheerd door Natuurpunt (kaart 1) de zaken overgenomen die in het beheerplan (Gheysen et al. 2015) vermeld staan. Er zijn enkele theoretische discussiepunten, waar de aanwijzingen in het beheerplan van Natuurpunt niet overeenstemmen met wat in de praktijk gebeurt (bemesting, waterbeheersing). Daarover werd van mening gewisseld met Natuurpunt en die discussie wordt ook hier in het beheerplan naar voor gebracht.

In de opdracht voor het beheerplan werd vooral de nadruk gelegd de graslanden te bemonsteren die niet door Natuurpunt beheerd werden. Dat is op tweeërlei wijze gebeurd. De historie van die graslanden is nagegaan en ze zijn op het terrein bekeken. Er werden ook interviews afgenomen met een reeks oudere bewoners om meer details over de graslanden te vernemen. In de loop van de voorbije jaren werden ook af en toe vegetatieopnames gemaakt van de meest waardevolle graslanden in het studiegebied. Die vegetatieopnames worden hier ook gepresenteerd.

RESULTATEN

1 Interviews

De interviews met Roland De Sutter, Clara Dombrecht, Germaine Sarlet en Germaine Warmoes (Zwaenepoel 2016) leverden interessante gegevens op met betrekking tot de ouderdom en het beheer van de graslanden. Kaart 2 toont een aantal van de mondeling vermelde gegevens.

Roland De Sutter wees er op dat grote delen van de graslanden die hij momenteel nog gebruikt tot de jaren 1970 door zijn vader nog als akkerland gebruikt werden. Die ploegde de oneffen terreinen van de stadswallen met het paard, waardoor het oneffen terrein toch bijna helemaal kon bewerkt worden. Deze graslanden zijn dus van vrij recente leeftijd, wat ook de soortenarmoede voor een belangrijk deel verklaart. Het feit dat ze nadien verder in intensief landbouwgebruik bleven, verklaart uiteraard ook de nog altijd geringe soortenrijkdom van die graslanden.

Clara Dombrecht maakte duidelijk dat in WOII alle laag gelegen graslanden die niet door de wallen beschermd werden, onder water stonden, waarbij minstens een deel van de inundatie met zout water gebeurde. De gevolgen van de inundaties bleven nochtans beperkt voor de stadswallen zelf, omdat grote delen ervan toch door de aarden wallen gepaard bleven van onderwaterzetting. De graslanden die wél onder water kwamen, konden na de oorlog vrij snel hersteld worden zowel tot akkerland als tot weiland. De inundatie gebeurde immers toch de langste periode met zoet water, waardoor het effect van het zoute water uit het begin van de inundatie vrij snel weer teniet gedaan werd.

Germaine Sarlet en Germaine Warmoes wezen op het grote aandeel volkstuintjes die op de omwallingen voorkwamen tot de jaren 1970. Ook die werden pas nadien in grasland omgezet. Ook dit zijn dus geen historisch permanente graslanden. Foto's van tijdens de Tweede Wereldoorlog gunnen ons nog een blik op die volkstuintjes.

Foto. Volkstuintjes op de stadswallen gedurende de Tweede Wereldoorlog. De volkstuintjes bleven bestaan tot circa 1970.

Foto. Akkers op de stadswallen anno 1953.

2 Terreinbezoek

Het terreinbezoek bevestigde wat al uit de interviews kon vermoed worden. De graslanden in het zuiden en zuidoosten van de stadswallen, die nog niet door Natuurpunt beheerd worden (kaart 1), hebben actueel een geringe floristische waarde. Daar komt bij dat bepaalde van die graslanden momenteel wel eigendom zijn van het Agentschap van Natuur en Bos, maar dat met de huidige landbouwer overeen gekomen werd, dat die nog tot op het einde van zijn loopbaan de graslanden mag gebruiken naar eigen goeddunken. Kleine kamgraslandrelicten bevestigen ook het verhaal van Roland De Sutter. Onmiddellijk rond de poterne-kazemat van de Lieve komt nog beperkt kamgrasland voor. Daar kon immers niet geploegd worden. De rest van het grasland errond, waar wél geploegd kon worden, is nog altijd soortenarm cultuurgrasland.

Ook de graslanden beheerd door Natuurpunt zelf zijn nog zeer variabel van kwaliteit. Er werden inspanningen geleverd om de natte ruigte die als Moerasspireaverbond vermeld stond bij Danneels (1983) weer om te zetten in Dottergrasland. Dat is vrij goed gelukt. Kaart 3 toont waar het Dottergrasland zich bevindt. Eigenlijk gaat het hier op het grootste deel van de oppervlakte eerder om een vegetatie uit de Riet-klasse dan om een echte graslandvegetatie. Liesgras en Rietgras of Oeverzegge zijn dominant en Dotterbloem is daar in het vroege voorjaar (tweede helft maart-eerste helft april) aspectbepalend. Slechts een beperkt gedeelte van de vegetatie is als een echte graslandvegetatie van het Dotterverbond (*Calthion palustris*) te beschouwen. Vanuit kleine relictjes kamgrasland werden met de jaren natuurbeheer ook weer grotere vlekken kamgrasland gerealiseerd. Goudhaver is daarbij fel uitgebreid. Bemerkt dat de soort nog ontbrak in de vegetatiekartering van Danneels (1983). Ook de kruidenrijkdom is toegenomen, al is dit herstelproces nog bij lange niet afgerond. Kaart 3 toont ook waar de huidige kamgraslanden zich bevinden.

Foto. Karakteristiek beeld representatief voor een groot deel van de graslanden van de stadswallen. De karakteristieke grassen van kamgrasweiden zoals Kamgras, Veldgerst, Goudhaver en Timoteegras zijn nog wel met mondjesmaat aanwezig, maar de kruiden zijn zeldzaam. Foto Lena Vereecke, juli 2008.

Foto. In het door ezels begraasde gedeelte van de stadswallen werd ook bloemrijk hooi aangevoerd, waardoor een aantal basissoorten als Madelief, Scherpe boterbloem, Smalle weegbree, Witte klaver... terugkeerden. De structuur en de bloemenrijkdom is daardoor al sterk toegenomen. Bijzondere graslandsoorten zijn echter nog niet frequent aanwezig. Foto Lena Vereecke, juni 2007.

Foto. In het door ezels begraasde grasland komen ook veel ruigtekruiden en ruderaal soorten als Akkerdistel, Grote brandnetel, Jakobskruid en Ridderzuring voor. Voor ongewervelde dieren is dat zonder meer een aanwinst. Naar het beheer toe kunnen de Akkerdistels soms wat problematisch zijn. Foto Lena Vereecke, juni 2007.

Foto. Jakobskruid is een lust voor het oog, trekt heel veel dagvlinders en ongewervelden aan, maar mag niet in hooi terechtkomen omwille van de giftigheid. Foto Lena Vereecke, augustus 2007.

Op de grens tussen de moerasvegetaties van de stadswallen en de drogere graslanden op de aarden wallen bevindt zich vaak een smalle strook Zilverschoon-verbond-grasland. Die zones zijn te smal om op een kaart duidelijk weer te geven. Bij de vegetatieopnamen geven we er wél een voorbeeld van.

Waar de stadswallen meer gemaaid worden dan begraasd komen ook kleine vlekken Glanshaver-verbond-grasland voor. De vegetatie met orchideeën bij de Slekkeput bijvoorbeeld behoort tot dit type vegetatie. De orchideeën in dit grasland (vooral Brede orchis, maar ook Vleeskleurige orchis) verwacht men eerder bij een Dotterverbond-achtige vegetatie dan bij een Glanshaver-verbond-vegetatie. Het is echter niet helemaal duidelijk of de populatie daar spontaan beland is, dan wel of enig menselijk ingrijpen aan de basis ligt. Kaart 3 toont de ligging van dit grasland.

3 Vegetatieopnamen

In 2000 werd het Dottergrasland in het Zuidwestelijke kwadrant bemonsterd. Daarbij werd ook de aangrenzende moerasvegetatie met Grote watereppe bemonsterd, de aansluitende begraasde overgang naar Zilverschoon-verbond en het hoger gelegen kamgrasland. In 2002 werd ook de orchideeënpopulatie in de Slekkeput bemonsterd met een vegetatieopname. Tabel 1 toont de vegetatieopnamen in de vijf vegetatietypes, in de volgorde: moerasvegetatie, Zilverschoon-verbond, Dottergrasland, Kamgrasland, Glanshaver-verbond (tiendelige schaal Londo 1975). De eerste vier vegetaties groeien aangrenzend. De laatste vegetatieopname werd gemaakt in de Slekkeput.

Tabel 1. Vegetatieopnamen moerasvegetatie met Grote watereppe, Zilverschoon-verbond, Dotterverbond, Kamgrasland en Glanshaver-verbond Stadswallen Damme.

Opnamenummer		1	2	3	4	5
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam					
<i>Anthriscus sylvestris</i>	Fluitenkruid					p2
<i>Brachythecium rutabulum</i>	Gewoon dikkopmos				.1	.1
<i>Calliergonella cuspidata</i>	Puntmos		.1			
<i>Caltha palustris</i>	Dotterbloem			1		
<i>Calystegia sepium</i>	Haagwinde			r1		r1
<i>Cardamine pratensis</i>	Pinksterbloem		a2	p1	r1	
<i>Carex acuta</i>	Scherpe zegge			2		
<i>Carex acutiformis</i>	Moeraszegge	m4	1	p1	r1	
<i>Carex disticha</i>	Tweerijige zegge		p1	2		
<i>Carex hirta</i>	Ruige zegge				r1	
<i>Cerastium fontanum</i>	Gewone hoornbloem			r1	r1	
<i>Cirsium arvense</i>	Akkerdistel					r1
<i>Cynosurus cristatus</i>	Kamgras				2	
<i>Dactylis glomerata</i>	Gewone kropaar					a2
<i>Dactylorhiza majalis</i>	Brede orchis					p1
<i>Drepanocladus aduncus</i>	Moerassikkelmos	.1				
<i>Festuca rubra</i>	Rood zwenkgras					a1
<i>Galium palustre</i>	Moeraswalstro	p1	a2	a4		
<i>Glechoma hederacea</i>	Hondsdrif					r1

Opnamenummer		1	2	3	4	5
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam					
<i>Glyceria maxima</i>	Liesgras	m4	1		p1	
<i>Heracleum sphondylium</i>	Gewone berenklauw					r1
<i>Holcus lanatus</i>	Gestreepte witbol			a1	m4	5
<i>Iris pseudacorus</i>	Gele lis		r1			
<i>Juncus articulatus</i>	Zomprus		a2			
<i>Juncus bufonius</i>	Greppelrus		p1			
<i>Juncus effusus</i>	Pitrus		r1			
<i>Juncus inflexus</i>	Zeegroene rus		r1			
<i>Lolium perenne</i>	Engels raaigras				2	
<i>Lotus uliginosus</i>	Moerasrolklaver			a4		
<i>Lychnis flos-cuculi</i>	Echte koekoeksbloem			p1		
<i>Mentha aquatica</i>	Watermunt	p1	p1	1		
<i>Myosotis cespitosa</i>	Zomp-vergeet-me-nietje	p1	p1	p1		
<i>Oenanthe aquatica</i>	Watertorkruid		r1			
<i>Oenanthe fistulosa</i>	Pijptorkruid	r1	a2	p1		
<i>Phalaris arundinacea</i>	Rietgras		p1	m4		
<i>Phleum pratense</i>	Timoteegras			r1	p1	
<i>Phragmites australis</i>	Riet	5	1	m4		
<i>Plantago lanceolata</i>	Smalle weegbree					1
<i>Plantago major intermedia</i>	Getande weegbree		r1			
<i>Plantago major major</i>	Grote weegbree				r1	r1
<i>Poa annua</i>	Straatgras				p1	
<i>Poa trivialis</i>	Ruw beemdgras		m4	m4	1	m4
<i>Polygonum amphibium</i>	Veenwortel	r1	r1	a2		p1
<i>Potentilla anserina</i>	Zilverschoon		a2			p2
<i>Ranunculus acris</i>	Scherpe boterbloem					3
<i>Ranunculus repens</i>	Kruipende boterbloem		a2	p1	m4	m4
<i>Ranunculus sceleratus</i>	Blaartrekkende boterbloem	r1	r1			
<i>Rorippa amphibia</i>	Gele waterkers	r1				
<i>Rubus caesius</i>	Dauwbraam					p2
<i>Rumex acetosa</i>	Veldzuring			p1		
<i>Rumex conglomeratus</i>	Kluwenzuring	r1	p1	r1		
<i>Rumex crispus</i>	Krulzuring		r1	a4		
<i>Rumex hydrolapathum</i>	Waterzuring	1	r1			
<i>Rumex obtusifolius</i>	Ridderzuring					r1
<i>Rumex palustre</i>	Moeraszuring	r1	p1			
<i>Sium latifolium</i>	Grote waterereppe	p2	r1			
<i>Stellaria palustris</i>	Zeegroene muur			p1		
<i>Symphytum officinale</i>	Smeewortel			p1		r1
<i>Taraxacum vulgare</i>	Paardenbloem				p1	p1
<i>Trifolium repens</i>	Witte klaver		a2		3	
<i>Veronica anagallis-aquatica</i>	Rode waterereprijs	r1				
<i>Vicia cracca</i>	Vogelwikke			m4		
<i>Vicia sativa segetalis</i>	Vergeeten wikke					p1

Opname 1. Moerasvegetatie met Grote watereppe, ZW kwadrant Stadswallen nabij de Polderstraat,; Datum: 29 juni 2000; auteur: Arnout Zwaenepoel; totale bedekking: 90%; kruidbedekking: 90%; mosbedekking: 1%; strooisel: 10%; h&e: vlak; bodem: weinig; opp: 5 x 2 m²; Syntaxonomie: Riet-klasse (*Phragmitetea*)

Opname 2. Zilverschoon-verbond, ZW kwadrant Stadswallen nabij de Polderstraat,; Datum: 29 juni 2000; auteur: Arnout Zwaenepoel; totale bedekking: 99%; kruidbedekking: 99%; mosbedekking: 1%; strooisel: 10%; h&e: vlak; bodem: weinig; opp: 50 x 1 m²; Syntaxonomie: Zilverschoon-verbond (*Lolio-Potentillion*)

Opname 3. Dotterverbond, ZW kwadrant Stadswallen nabij de Polderstraat,; Datum: 29 juni 2000; auteur: Arnout Zwaenepoel; totale bedekking: 99%; kruidbedekking: 99%; mosbedekking: 0%; strooisel: 50%; h&e: vlak; bodem: weinig; opp: 5 x 10 m²; Syntaxonomie: Dotter-verbond (*Calthion palustris*)

Opname 4. Kamgrasland, ZW kwadrant Stadswallen nabij de Polderstraat,; Datum: 29 juni 2000; auteur: Arnout Zwaenepoel; totale bedekking: 99%; kruidbedekking: 99%; mosbedekking: 1%; strooisel: 2%; h&e: 30°N; bodem: kleiig zand; opp: 20 x 1 m²; Syntaxonomie: Kamgrasweide (*Lolio-Cynosuretum*)

Opname 5. Glanshaververbond met Brede orchis, Slekkeput,; Datum: 31 mei 2002; auteur: Arnout Zwaenepoel; totale bedekking: 99%; kruidbedekking: 99%; mosbedekking: < 1%; strooisel: 10%; h&e: vlak; bodem: zandige klei; opp: 5 x 2 m²; Syntaxonomie: Glanshaver-verbond (*Arrhenatherion*)

Foto. Dottergrasland in het ZW kwadrant van de stadswallen. Foto Arnout Zwaenepoel, maart 2017.

Twee foto's. Grote watereppe (Sium latifolium) in moerasvegetatie grenzend aan het Dottergrasland in de stadswallen van Damme. Foto Arnout Zwaenepoel, juni 2000.

OVERLEG MET NATUURPUNT

In het overleg met Natuurpunt werden de graslandtypes zo goed mogelijk op kaart gesitueerd (Kaart 3) en werd het actuele beheer aangeduid (Kaart 4).

Bij het overleg werd gediscussieerd over een passage in het beheerplan, waarbij Natuurpunt de mogelijkheid openhoudt om de graslanden licht te bemesten in functie van bepaalde weidevogels, Grutto in het bijzonder, die momenteel dreigt te verdwijnen als broedvogel. Bemesting, zelfs in heel lichte vorm, is evenwel nefast voor zowel kritische plantensoorten als een hele reeks ongewervelden. Persoonlijk zijn wij geen voorstander van bemesten. De discussie is vooral van theoretische aard, want Natuurpunt bemest momenteel niet. De passage met mogelijkheid tot bemesten is wél in het beheerplan opgenomen.

Er werd ook van mening gewisseld over de mogelijkheden tot natter maken van bepaalde graslanden binnen de stadswallen. Vanuit Natuurpunt is men het idee niet ongenegen bepaalde graslanden natter te maken. In de discussie kwam aan bod van waar dat water moet komen, welke kwaliteit vereist is en hoe een verhoging van het peil te rijmen valt met behoud/herstel van de stadswallen in historisch perspectief. De conclusie is dat momenteel de mogelijkheden binnen de stadswallen beperkt zijn, maar de mogelijkheden in de graslanden buiten de stadswallen veel groter zijn.

Verder oppert Natuurpunt de vraag in welke mate subsidies vanuit Onroerend Erfgoed al dan niet tegenstrijdig zijn met subsidies die Natuurpunt al krijgt via de erkenning als reservaat.

AANBEVELINGEN

Het grasland op het gerestaureerde deel van de stadswallen, in het NO kwadrant kreeg de jongste jaren een erg wisselend beheer, waarbij overbegrazing en sterke bemesting door de schapenmest nogal opvielen. Voor de botanische kwaliteit van het grasland is een minder intensieve begrazing aangewezen. Om de ruigtkruiden, die eventueel problematisch kunnen zijn, toch in toom te kunnen houden is een aanvulling van enig maaibeheer wellicht beter geschikt. Bij de inzet van vee door derden zijn goede afspraken over antihelminthica noodzakelijk. Dit is van uitzonderlijk belang voor de vleermuizenpopulaties in het gebied. Die laatste aanbeveling geldt ook voor alle andere percelen.

Foto. Dit grasland in het ZW kwadrant van de stadswallen is eigendom van ANB en aan Natuurpunt in beheer gegeven. In praktijk krijgt een landbouwer echter nog carte blanche voor het beheer ten gevolge van afspraken bij de verwerving. In dit grasland wordt echter veel plastic achtergelaten, wordt in de winter bijgevoerd, is er een zware overbegrazing (door schapen) en worden er geen voorwaarden gesteld naar het gebruik van antihelminthica. Het spreekt vanzelf dat hier veel verbetering mogelijk is door aan al die aspecten te verhelpen. Hetzelfde geldt voor de door schapen begraasde graslanden achter hoeve De Sutter. Foto Arnout Zwaenepoel, februari 2016.

Ook de door runderen begraasde percelen die niet in beheer van Natuurpunt zijn, vertonen vaak kenmerken van bemesting, overbegrazing, herbicidegebruik en intensief gebruik van antihelminthica. De private percelen grenzend aan de Polderstraat worden bemest met kunstmest, waarbij de kunstmest tot in de moerasvegetatie van de voormalige omwallingen terecht komt. De bemesting op het droge grasland bedreigt het voortbestaan of de ontwikkeling van kamgrasland. In de moerasvegetatie worden de zeer zeldzame Grote waterpepe en andere gevoelige moerassoorten benadeeld. Uiteraard zijn ook op die percelen vanuit natuurbehoudsstandpunt en erfgoedwaarde dezelfde aanbevelingen van kracht: stopzetten van bemesting en herbicidegebruik, stopzetten van het gebruik van bepaalde antihelminthica en verminderen van de begrazingsdruk. De percelen in beheer door Natuurpunt worden ook vaak door landbouwers beheerd. Ook hier worden echter nog herbiciden gebruikt en zijn er niet altijd goede afspraken over het gebruik van antihelminthica. Ook hier is dus een verbetering mogelijk.

Het Dotterbloemgrasland in het ZW kwadrant van de stadswallen is goed beheerd en de belangrijke typische soorten doen het vrij goed. Naast het maaibeheer zou een consequente nabegrazing met runderen evenwel aangewezen zijn. Die nabegrazing hoeft niet al te lang te duren, maar moet zorgen voor de noodzakelijk trapgaten, zodat eenjarige en pioniersoorten vlot kunnen kiemen. Ook voor Dotterbloem zelf wordt de kieming verbeterd door die trapgaten. Traditioneel werden Dottergraslanden vaak één keer gehoid (liefst vrij laat, d.i. in juli) en dan nabegraasd van september tot november.

De meeste Kamgrasweiden op de stadswallen zijn nog vrij soortenarm. Het uitspreiden van bloemrijk hooi kan een nuttige herstelmaatregel zijn. Uiteraard gebeurt dat best met lokaal hooi. Het hooi van de bloemrijke bermen van de Damse Vaart tussen de Sifons en de Nederlandse grens zou prima entmateriaal kunnen zijn om een aantal soorten terug te doen keren. Het kamgrasland van de Damse Vaart-bermen is rijk aan Gewone agrimonie, Gewone rolklaver, Gewone veldbies, Gewoon biggenkruid, Hokjespeul, Kattendoorn, Kleine klaver, Knolboterbloem, Knoopkruid, Margriet, Peen, Reukgras, Rode klaver, Veldlathyrus, Veldzuring, Vergeten wikke, Vogelwikke, ...

De passage over de eventuele mogelijkheid tot bemesting van de graslanden in het beheerplan van Natuurpunt kan beter geschrapt worden, ook al wordt er momenteel geen gebruik van gemaakt. Bemesting betekent hoe dan ook een belemmering voor een behoorlijk botanisch herstel en is nefast voor een groot aantal kritische taxa ongewervelden. Het tijdelijke voordeel om een aantal vogelsoorten te bevorderen door bemesting van grasland weegt niet op tegen het algemene biodiversiteitsverlies en het verlies aan andere kritische soorten. In een recent artikel van Honnay & Ceulemans (2016) wordt daar nog eens klaar en duidelijk op gewezen. Het is trouwens zeer de vraag of het ontbreken van bemesting de hoofdoorzaak is voor het verminderen van de aantallen Grutto in de Damse Polders. De recente gestegen aanwezigheid van Vos en Steenmarter zijn waarschijnlijk belangrijker. Nijland (2017) wijst bovendien op meteorologische omstandigheden, te vroeg maaien, droge en bloemloze graslanden waardoor er te weinig insecten zijn voor de kuikens en ontwatering als belangrijkste oorzaken voor de achteruitgang van Grutto. Bemesting komt zelfs niet ter sprake in zijn analyse.

Het herbicidegebruik in de graslanden van de stadswallen in Damme is nog altijd aanzienlijk. Natuurpunt wijst er op dat de bestrijding van distels met herbiciden noodzakelijk is om ze niet te sterk te doen uitbreiden, maar dat in de beheerovereenkomsten met landbouwers toch vaak vastgesteld wordt dat er niet pleksgewijze met herbiciden gewerkt wordt, maar dat integrale percelen met herbiciden behandeld worden. Ons inziens is ook dat pleksgewijze gebruik van herbiciden uit den boze. Een tijdige maaibeurt verhindert distels even goed zaad te vormen. Herbicidenbeheer kan beter helemaal geweerd worden. Uiteraard zitten we nog altijd met het knelpunt van de vier distelsoorten die wettelijk moeten verhinderd worden zaad te vormen. Meer en meer is echter ook duidelijk dat kritische vlindersoorten als Argusvlinder Akker- en Speerdistel als zeer belangrijke nectarplanten beschouwen. In een telling in de polders van Lampernisse (zie Zwaenepoel 2017) bleek Speerdistel de belangrijkste voedselplant voor de volwassen vlinders. Zonder veel twijfel geldt dat in de polders ook voor andere dagvlinders als bijvoorbeeld Zwartsprietdikkopje. Des te meer is het gebruik van herbiciden hier ongewenst. Uiteraard zou de situatie voor die dagvlinders ook sterk verbeteren door de graslanden weer bloemrijker te maken. De keuze voor Speerdistel als voedselplant is mee bepaald door de globale bloemenarmoede in de poldergraslanden.

Een probleem dat nauw aansluit bij het herbicidegebruik is het zeer laat inzetten van grazers in percelen met weidevogels. Vaak wordt daar de datum 15 juni gehanteerd vooraleer er dieren op het grasland mogen komen. In dergelijke omstandigheden is het normaal

dat graslanden verruigen en aanleiding geven tot distelwoekering. Vanuit botanische hoek wordt er al lang op aangedrongen om met minder intensieve begrazing te werken, die daardoor kan gespreid worden over een groter gedeelte van het jaar. Een verlies van 20% legfels van weidevogels door vertrappeling van runderen wordt ook door ornithologen als een aanvaardbaar compromis gezien. In elk geval wordt verruiging dan een stuk minder frequent en wordt de noodzaak om naar de gifspuit te grijpen beperkt.

LITERATUUR

Danneels, P. (1983). Vegetatiekundige en ecologische studie van twee moerasgebieden in West-Vlaanderen (de Stadswallen van Damme en de Leiemeersen te Oostkamp). Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UGent, 150 p.

Gheysen, L. i.s.m. beheerteam Natuurpunt (2015). Aanvraag tot erkenning van het natuurreservaat Stadswallen van Damme E-039 (Damme). Dertiende uitbreiding, december 2015. Dossier beheerteam, 51 p.

Honnay, O. & Ceulemans, T. (2016). Hoe kunnen landbouw en behoud van biodiversiteit samengaan? Een beknopte evaluatie van drie ruimtelijke scenario's. *Natuur.focus* 15 (4): 180-187.

Nijland, R. (2017). Als Den Haag de grutto niet redt, dan Brussel maar. *De Levende Natuur* 118 (1): 4-5.

Zwaenepoel, A. (2000). Vegetatieopnamen Dottergrasland, Kamgrasland, Zilverschoonverbond en aangrenzende moerasvegetatie met Grote watereppe in de stadswallen van Damme. 29 juni 2000.

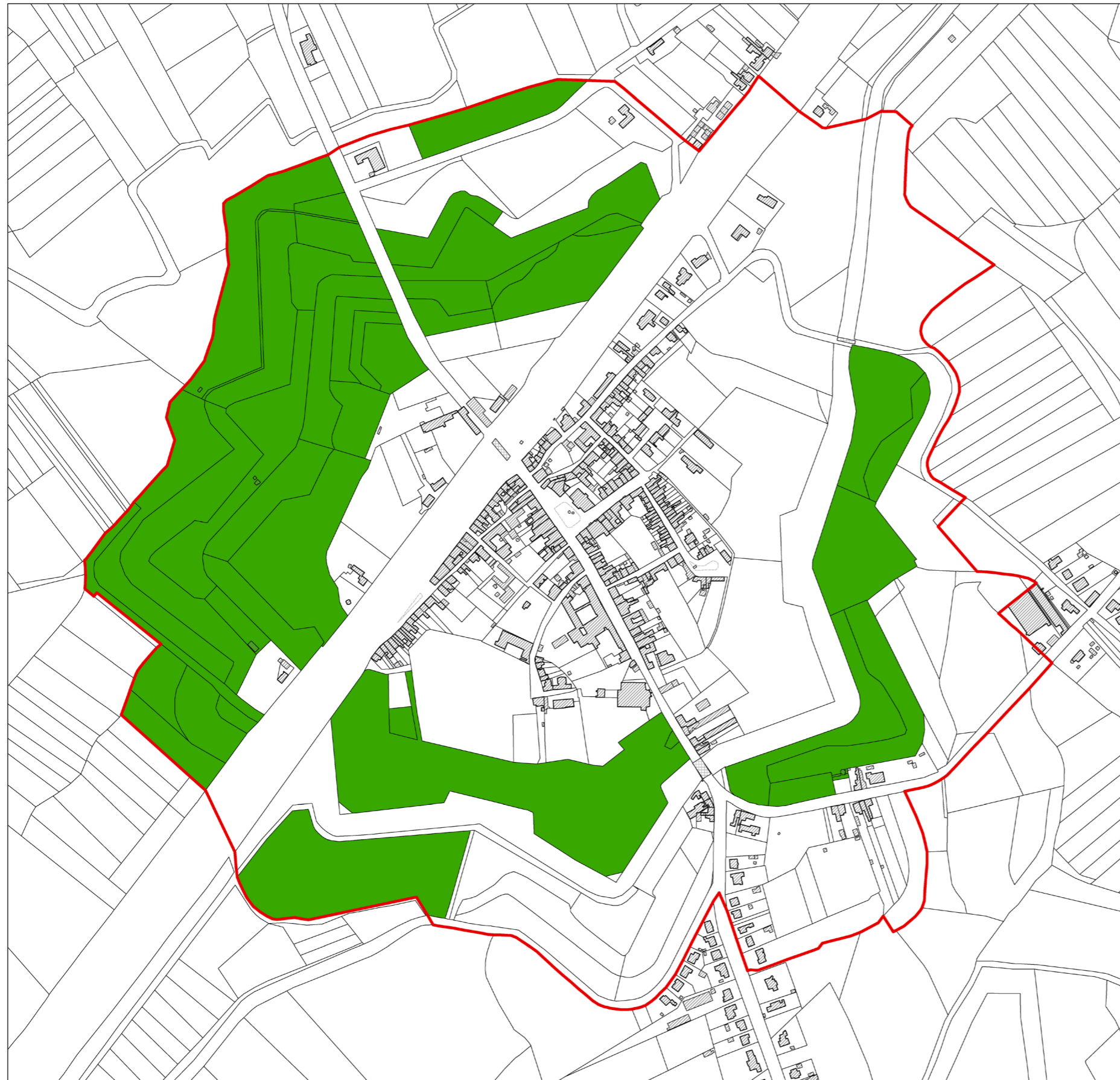
Zwaenepoel, A. (2016). Interview met Roland De Sutter. Etno-ecologisch onderzoek in het Zwin en de Zwinstreek. Derde reeks. WVI i.o.v. de Provincie West-Vlaanderen.

Zwaenepoel, A. (2016). Interview met Clara Dombrecht. Etno-ecologisch onderzoek in het Zwin en de Zwinstreek. Derde reeks. WVI i.o.v. de provincie West-Vlaanderen.

Zwaenepoel, A. (2016). Interview met Germaine Sarlet en Germaine Warmoes. Etno-ecologisch onderzoek in het Zwin en de Zwinstreek. WVI i.o.v. de Provincie West-Vlaanderen. Derde reeks.

Zwaenepoel, A. (2017). Beheerplan voor de Westkustpolders. WVI & Natuurpunt vzw, i.o.v. het Agentschap voor Natuur en Bos (in voorbereiding).

STAD DAMME
Beheerplan stadsgezicht Damme

Kaart 1
 Percelen beheerd door
 Natuurpunt v.z.w.

 percelen beheerd door Natuurpunt v.z.w.

bron: Natuurpunt erkenningsdossier 2015 op GRB d.d. 2/02/2017 (ADP 1/01/2016)

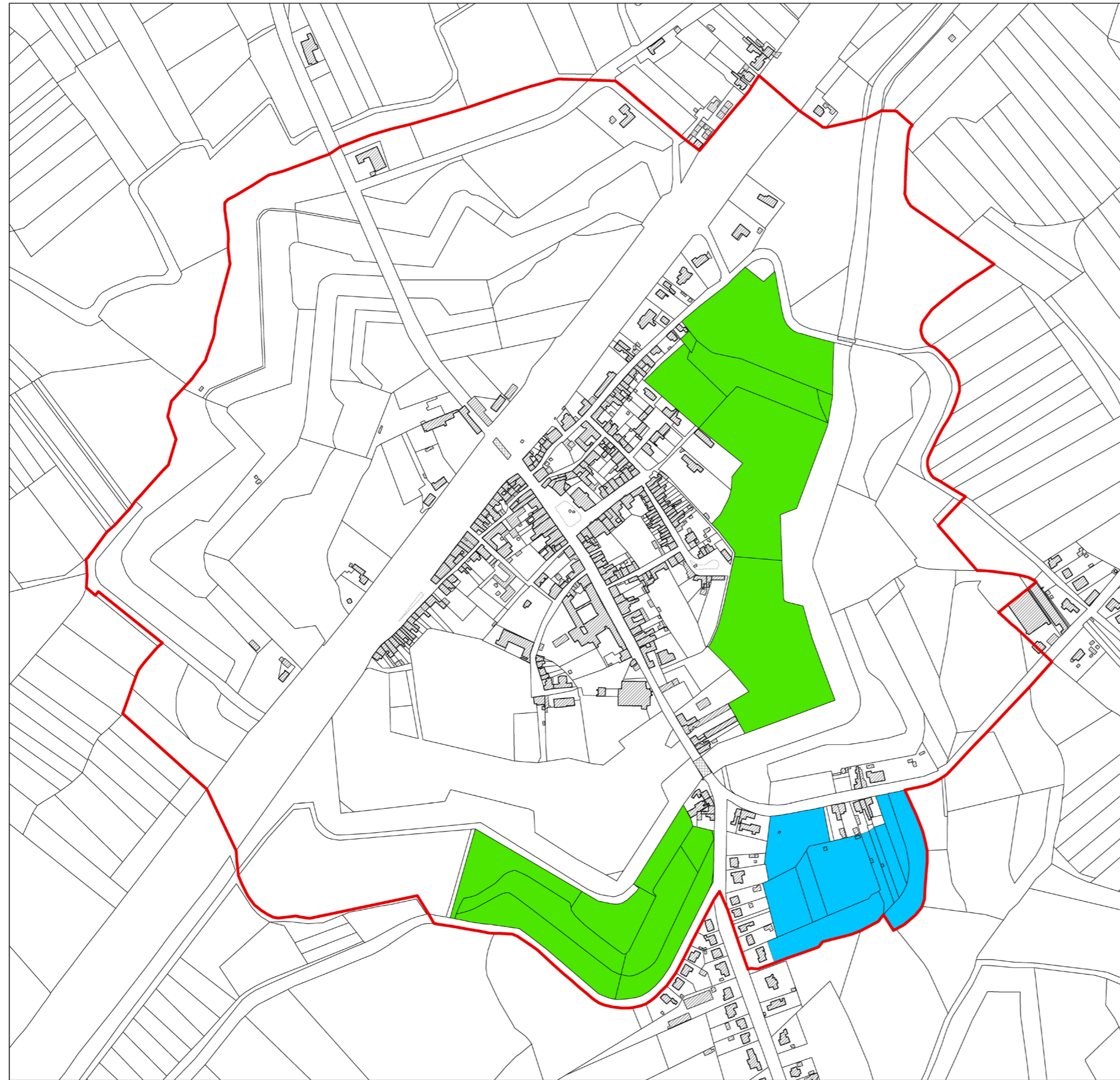
06291_bijlage3_1_beheer Natuurpunt

Johan Termote i.s.m.

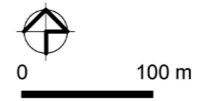

STAD DAMME
Beheerplan stadsgezicht Damme

Kaart 2
 Grondgebruik vermeld in mondelinge gesprekken met oude Dammenaars

- graslanden die volgens mondelinge getuigenissen tot ca 1970 nog als akkerland in gebruik waren
- percelen die volgens mondelinge getuigenissen geïndeerd waren gedurende WO II

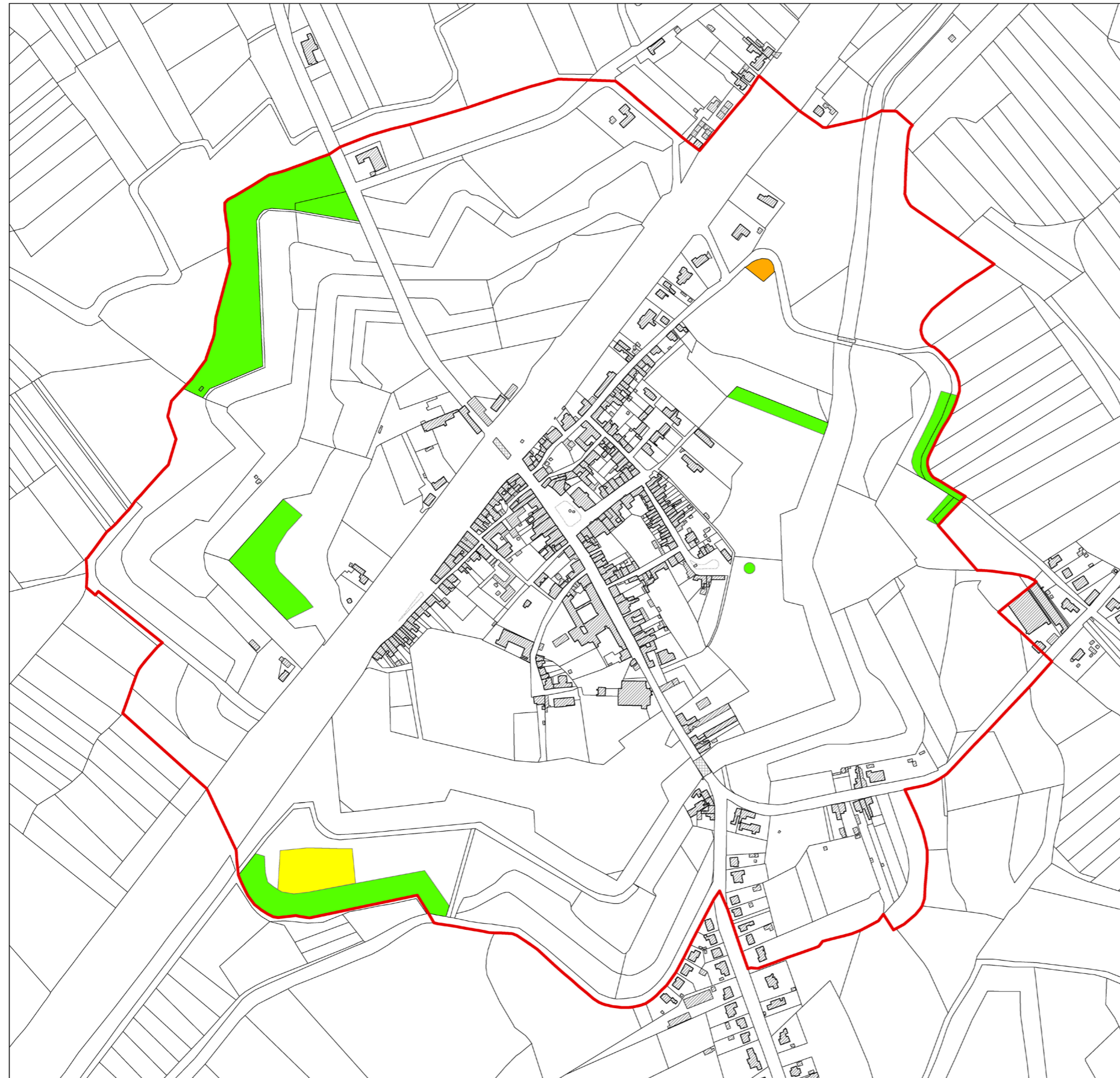
bron: mondelinge gesprekken Dammenaars op GRB d.d. 2/02/2017 (ADP 1/01/2016)

Johan Termote i.s.m.

STAD DAMME
Beheerplan stadsgezicht Damme
 Kaart 3
 Ligging van kamgrasland, dottergrasland en orchideeëngrasland in het Beschermd Stadsgezicht Damme

- kamgrasland
- dottergrasland
- Slekkeput met Brede en Vleeskleurige orchis

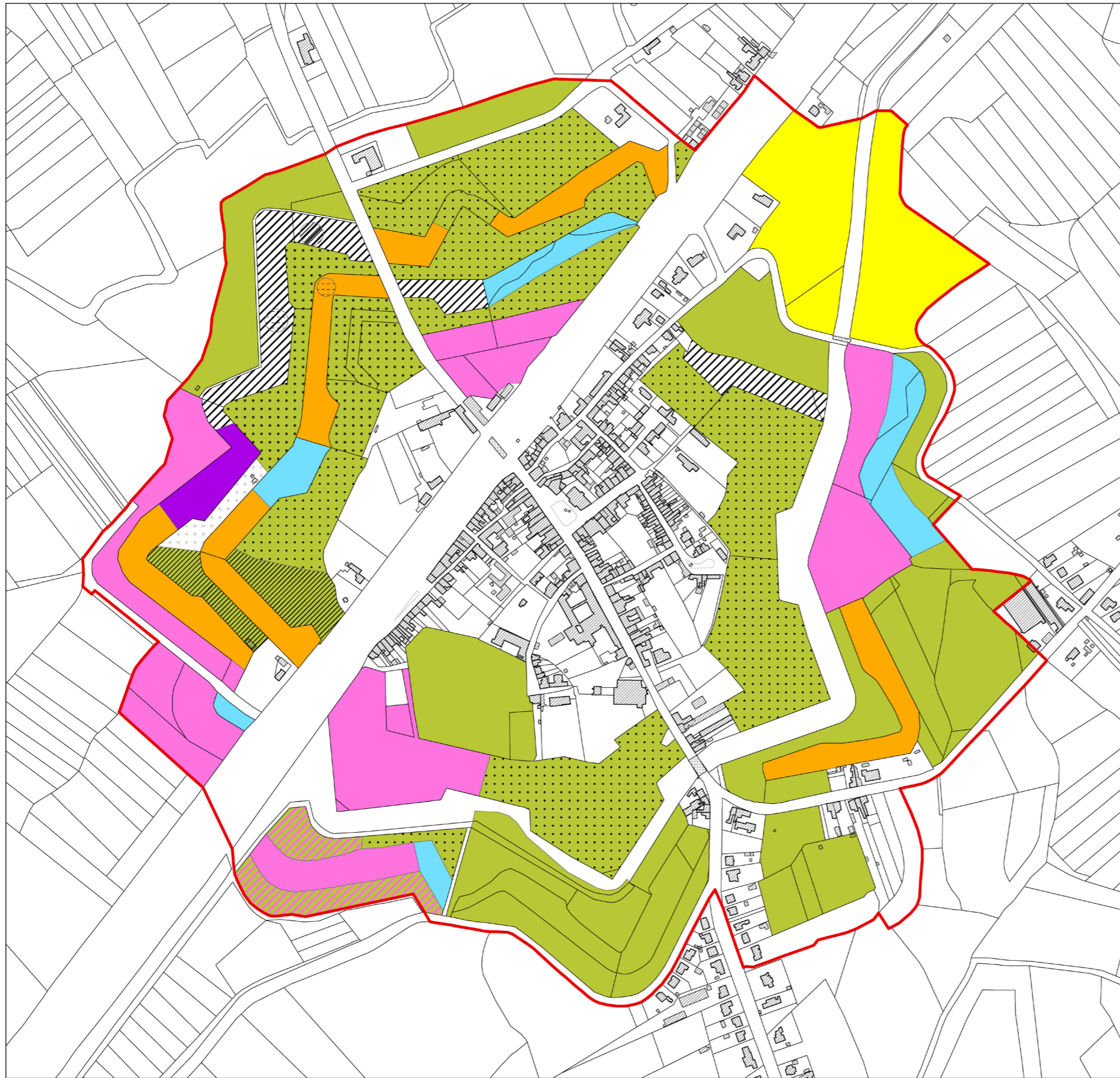
Johan Termote i.s.m.

06291_bijlage3_3_graslanden

bronvermelding:

STAD DAMME
Beheerplan stadsgezicht Damme

Kaart 4
 Actueel beheer van grasland, akkers
 en wallen, anno 2017,
 volgens Natuurpunt Damme

- open water-beheer
- rietbeheer
- runderbegrazing
- schapenbegrazing
- begrazing met boerenpaard(en)
- begrazing met ezels en runderen
- akker
- maaibeheer
- maaien + nabegrazing
- 'niets doen' beheer
- Moerasvarenbeheer
- Kamvarenbeheer
- Pluimzegebeheer
- hakhoutbeheer

bron: mondelinge gegevens Natuurpunt 02/2017 op GRB d.d. 2/02/2017 (ADP 1/01/2016)

Johan Termote i.s.m.

